

СЕКЦІЯ 3 ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

УДК 373.2.017.-055.1/.3

РОЛЬ ЗМІ В ПРОЦЕСІ ҐЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Суворова А.Ю., аспірант кафедри
дошкільної освіти, факультету дошкільної та спеціальної освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті порушено проблему ґендерної соціалізації дітей дошкільного віку під впливом засобів масової інформації (ЗМІ). На основі теоретичного аналізу наукових джерел охарактеризовано особливості впливу ЗМІ на формування образу соціального світу в дітей дошкільного віку. Розкрито тенденцію ЗМІ щодо трансляції ґендерних стандартів поведінки чоловіків і жінок та насадження дітям статеворольових стереотипів.

Ключові слова: *ґендерна соціалізація, ґендерна ідентифікація, медіаосвітнє середовище, ґендерне виховання, засоби масової інформації.*

В статті затронута проблема ґендерної соціалізації дітей дошкільного віку під впливом засобів масової інформації (СМІ). На основі теоретичного аналізу наукових джерел охарактеризовано особливості впливу СМІ на формування образу соціального світу в дітей дошкільного віку. Розкрито тенденцію СМІ щодо трансляції ґендерних стандартів поведінки чоловіків і жінок та насадження дітям статеворольових стереотипів.

Ключевые слова: *ґендерная социализация, ґендерная идентификация, медиаобразовательная среда, ґендерное воспитание, средства массовой информации.*

Suvorova A.Y. THE ROLE OF MASS MEDIA IN THE PROCESS OF GENDER SOCIALIZATION OF CHILDREN OF PRE-SCHOOL AGE

The article reveals the problem of gender socialization of children of preschool age under the influence of the mass media. On the basis of theoretical analysis of scientific sources, the peculiarities of mass media influence on the formation of the vision of the social world of pre-school aged children are described. The tendency of mass media to broadcast gender standards of behavior of men/ women and promotion of sexually-role stereotypes to children is revealed.

Key words: *gender socialization, gender identity, media education environment, gender education, mass media.*

Постановка проблеми. Соціалізація особистості як об'єкт міждисциплінарного наукового вивчення перебуває сьогодні в центрі уваги дослідників різних наук. Особливу увагу науковці педагогічних та психологічних галузей відводять соціалізації дитини як складової частини процесу становлення особистості та результату формування її соціальних якостей.

Поряд із питанням соціалізації дитини в сучасному суспільстві неминуче постає питання ґендерної соціалізації дитини дошкільного віку. Адже процес первинної ґендерної ідентичності дитини припадає саме на дошкільний вік. Усвідомлення дитиною своєї приналежності до чоловічої або жіночої статі визначає її поведінку, спосіб життя й особистісні якості та в подальшому слугують основою міжстатевих стосунків. А це вже надає проблемі ґендерної соціалізації дитини дошкільного віку масштабу національної. Визначаючи актуальність досліджен-

ня ґендерної проблематики, держава висуває конкретні умови і завдання виховання особистості, духовного становлення дітей, підготовки їх до самостійного життя у взаємодії сім'ї та суспільних інститутів. Їх визначено в Конвенції ООН про права дитини, Національній програмі «Діти України», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, в законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства».

З іншого боку, в епоху глобалізації інформаційного суспільства визначним вважається вплив ЗМІ на ґендерну соціалізацію дитини. Саме ЗМІ визначають змістовний простір, в якому відбувається ґендерна соціалізація, задають сучасні ґендерні зразки поведінки, формують моделі ґендерної взаємодії, адже діти наслідують поведінку, що характерна їхньому улюбленому герою.

Та вплив ЗМІ може бути як і позитивним, так і руйнівним з погляду психолого-педагогічної науки, а отже, повинен бути ре-

гульованим на державному рівні. Деякі обмеження щодо трансляцій в мас-медіа висвітлені в Законах України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення». На жаль, такі обмеження не захищають підростаючу особистість від неправильного сприйняття інформації, висвітленої ЗМІ. Вирішальне значення мають саме суб'єкти соціальних інститутів, що оточують дитину з моменту народження: батьки, педагоги, однолітки, ЗМІ та ін. Опираючись на цей факт, перед психолого-педагогічною громадою постає необхідність вивчення психолого-педагогічного впливу ЗМІ на гендерну соціалізацію дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних та зарубіжних науковців висвітлено соціально-психологічний та соціокультурний аспект процесу гендерної соціалізації (Ш. Берна, Д. Ісаєва, В. Каган, Я. Коломинського, І. Кона, М. Мелтса, Т. Репіна і ін.); становлення гендерної ідентичності в дитячому віці (О. Кікінежді); вивчення особливостей статевої соціалізації (В. Романова, В. Москаленко); формування гендерної ідентичності особистості (Т. Кубриченко), формування статевої ідентичності у дітей старшого дошкільного віку (О. Іванова, А. Щетиніна).

Вчені звертають увагу на те, що сьогодні в системі виховних інститутів неухильно зростає вплив засобів масової інформації, які розширюють світосприйняття підростаючого покоління, виступають для нього самостійним джерелом знань. Роль ЗМІ у формуванні особистості розглядали Н. Горячев, С. Дем'янчук, В. Єгоров, Н. Іванова, Ю. Лошкар'єв, А. Мудрик, М. Тиморшин та ін. Проблемам «медіа-освіти» й «аудіовізуальної грамотності» молодого покоління присвятили свої дослідження Ж. Берже, А. Моль, Л. Поршер, С. Семчук, М. Тарді, С. Френе.

Науковцями (В. Абраменкова, Г. Апостолова, Н. Повякель, Л. Масол) доведено, що сучасна дитина-дошкільник більшість часу перебуває під впливом ЗМІ, що неухильно позначається на її індивідуальному розвитку і соціальному становленні. Це дає підстави визнати ЗМІ потужним фактором гендерної соціалізації сучасних дітей дошкільного віку. Натомість у практиці дошкільної освіти педагогічний супровід гендерної соціалізації дошкільників відбувається без урахування цього фактору. Специфіка «сучасної дитини» вимагає розроблення нових підходів до розвитку гармонійної та соціально-адаптованої особистості, організації розвиваль-

ного медіаосвітнього середовища в умовах глобалізації освіти.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті впливу ЗМІ на соціалізацію дитини в цілому та на формування гендерної ідентичності зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дитина дошкільного віку поступово входить у суспільне середовище, формується як особистість, що систематично розвивається. Саме перетворення людського індивіда на особистість відбувається в процесі соціалізації. Індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним, тому не існує однакових процесів соціалізації. Соціалізація – це набуття молодим поколінням ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей, засвоєння дитиною певної системи знань, умінь і навичок, процес становлення її як особистості.

Науковці В. Кузь та І. Печенко, проаналізувавши концептуальні положення вітчизняних психологів щодо соціального становлення особистості, зазначають, що у процесі соціального становлення особистості відбувається залучення індивіда до соціальних стосунків, унаслідок чого відбувається зміна його психіки. Вони наголошують на тому, що розвиток психіки містить спонтанні процеси, обумовлені дозріванням і соціальним розвитком вищих психічних функцій. Такий розвиток здійснюється через соціалізацію, а також саморозвиток, самовдосконалення особистості [6, с. 26].

Процес соціалізації – поступовий, та починається він з самого моменту народження дитини. Лікар акушер оголошує стать дитини, з цього моменту дитина стає належною до тієї чи іншої статі. Саме у процесі соціалізації під впливом гендерних норм, правил поведінки, гендерних стереотипів, насаджених соціальними інститутами, що її оточують, дошкільна особистість усвідомлює свою гендерну приналежність, ідентифікує себе представником певної статі.

Дослідник А. Чекаліна стверджує, що тілесна статевая ідентичність формується у дитини до 3 років. До 5-6 років дитина усвідомлює свою статеву та гендерну ідентичність, оскільки психіка і поведінка, відповідна статі у цьому віці вже сформувалися [8, с. 106]. Виходячи з цього – саме дошкільний період є першоосновою гендерної ідентичності дитини, згідно з якою дитина в подальшому стає виконавцем тієї чи іншої гендерної ролі.

Якщо з самого народження діти є об'єктами насадження певних гендерних стереотипів, то суб'єктами виступають соціальні інститути. Ш. Берн до основних агентів

формування ґендерної соціалізації відносять такі соціальні інститути: сім'я, однілітки, освітні установи, ЗМІ, клуби за інтересами, релігія [4, с. 86].

Сім'я є першим агентом ґендерної соціалізації дитини, та в подальшому засвоєні дитиною ґендерні норми підтримуються за допомогою різних соціальних механізмів, зокрема ґендерними стереотипами, що транслюють засоби масової інформації.

Засоби масової інформації (МАС-МЕДІА, ЗМІ) – поняття, яке об'єднує всі сучасні канали (друк, телебачення, радіо, кіно), що несуть до відома інформацію для широких верств населення. У сучасних умовах цей термін охоплює новітні технології, комп'ютерні, відео засоби і телефони [7, с. 294].

В епоху глобалізації інформаційного суспільства, пов'язаного із всебічною інформатизацією соціальних структур, домінуванням сфери інформаційних послуг, доступністю інформації для різних соціальних груп, ЗМІ визначають змістовний простір, в якому відбувається ґендерна соціалізація, задають сучасні ґендерні зразки поведінки, формують моделі ґендерної взаємодії. В цілому можна говорити про найважливішу роль ЗМІ в побудові образу соціального світу, складовою якого є ґендерна ідентичність [2]. Саме ЗМІ є особливим універсальним інститутом, покликаним направляти, забезпечувати соціальний розвиток індивідів протягом усього їхнього життя, на відміну від більшості інших інститутів, які можуть мати особливе значення на певних вікових етапах життя людини.

Фахівці з дитячої психології усього світу давно прийшли до невтішного висновку – сучасні ЗМІ чинять негативний вплив на розвиток дітей. Грубість, агресія, жорстокість вриваються в маленький світ дитини не тільки з фільмів, програм для дорослих, а й з улюблених усіма мультфільмів, сторінок дитячих книг, відеоігор. Діти, немов губка, засвоюють ту інформацію, що бачать на екранах, чують по радіо, в результаті в них формуються нові моделі поведінки, діти намагаються ототожнити себе з тим чи іншим героєм, наслідуючи його у всьому. Відповідно треба враховувати, що неправильно підібрана інформація може істотно вплинути на модель поведінки дитини. У сучасному інформаційному світі цінності все частіше стають умовними та розмитими, часто грань між добром та злом нелегко розрізнити, особливо дитині.

Телебачення за своєю природою та соціальними функціями має величезні можливості впливу на соціалізацію дітей дошкільного віку. Серед основних тенденцій

такого впливу В. Абраменкова виокремлює такі:

1. Перевага візуальної інформації теле-, відео-, і комп'ютерного екрану, який певним чином викривлює зображення предметів, викликає деформацію у сенсорній системі дитини, у процесах сприйняття нею довкілля та понятійного мислення, яке перебуває на стадії становлення.

2. У дитини формується психологічна залежність від екрану, що в результаті може призвести до відчуження від живого спілкування з іншими людьми, до звуження сфери спільної діяльності дитини і дорослих у сім'ї.

3. Екран стає заміником традиційної дитячої гри з однілітками, яка є необхідною умовою психічного та соціального розвитку дитини, її особистісного становлення.

4. Екранні образи володіють властивістю закарбовуватись у свідомості сучасної дитини, наслідком чого може стати переоцінка традиційної системи цінностей та способу життя. Зокрема, йдеться про такі явища: а) мозаїчність, тобто розчленованість образів – агресія щодо живих істот і матеріальних предметів на протигагу цінності живого й цілісності світу; б) конвеєр шаблонних прийомів та образів слугує заміником високої естетичної потреби дитини в прекрасному; в) полегшене ставлення до життя і смерті на протигагу благоговіння перед їхньою таємністю, розмивання межі дозволеного в уявленні про моральну поведінку на протигагу чіткій системі заповідей; г) рання сексологізація та еротизація дитячої свідомості на протигагу цнотливому ставленню до інтимної сфери життя; д) інокультурні форми і зразки замість національних традицій і ритуалів.

5. Екран для сучасної дитини є не тільки інформатором та джерелом побудови картини світу, скільки її конструктором, що агресивно програмує стиль життя, «нову мораль» і систему цінностей [1, с. 311].

Зважаючи на ці тенденції, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення прийняла документ «Про захист прав неповнолітніх телеглядачів» (05.01.2000 р.), яким зобов'язала телерадіоорганізації країни обмежити транслювання передач з домінуванням теми насильства, еротики, кічу.

Досліджуючи цю проблему, Г. Апостолова, посилаючись на результати досліджень зарубіжних учених В. Гьобель, М. Гльокнер, стверджує, що дітей, які регулярно споживають продукцію засобів масової інформації, відрізняє те, що вони:

- міркують швидкими та готовими асоціаціями;

- ставлять поверхові запитання, але відповідь їх не дуже цікавить;
- дають поверхові та стереотипні відповіді на запитання дорослих;
- їм властива неглибока цікавість до певних предметів;
- не відчувають дистанції у спілкуванні з людьми і при цьому не вміють реалізовувати реальні особистісні контакти;
- не здатні відповідати спокійним поглядом;
- почуття їх примітивні, а поведінка має тенденцію до безцеремонності [3, с. 2].

Особливої уваги заслуговує тенденція ЗМІ до трансляції гендерних стандартів поведінки чоловіків і жінок: представлення чоловіків активними, агресивними та рішуче діючими, тобто наділеними типом маскулітними якостями, а жінок – пасивними, залежними і емоційними, тобто наділеними типом фемінними якостями. Великий обсяг інформації сучасні діти отримують з телевізійних передач. У рекламних роликах, музичних кліпах дії чоловічих і жіночих персонажів типізовані за ознакою статі. Ці персонажі мають певний вплив на ставорольову поведінку дітей, адже дитина ототожнює свої дії до типу поведінки улюбленого героя.

Під впливом ЗМІ діти з раннього віку звикають до думки, що існують сфери діяльності, де вони мають можливість досягнути успіху, перш за все тому, що належать до певної статі, тобто в них формуються стереотипні уявлення про те, що є чоловічим та жіночим. Порівняно більша кількість жінок показуються в традиційній ролі домогосподарок і матерів, а їхні ділові і суспільні ролі зменшуються. Найчастіше жінок пов'язують з насильством, особливо в якості жертв чоловічого насильства. Такий сексизм насаджує дітям змалечку подвійні стандарти, упередженість поглядів, що становлять основу дискримінації жінок і слугують бар'єром в становленні особистості сучасної жінки, пригнічуючи вольову сферу діяльності. Його метою є соціальна сегрегація жінок у патріархальному суспільстві, а отже, і насадження майбутнім чоловікам ще з дошкільного віку домінуючої позиції в ставорольовій ієрархії. Отже, виникає необхідність і потреба в педагогічному переосмисленні впливу засобів масової інформації на гендерну соціалізацію особистості загалом та на дітей дошкільного віку зокрема.

Науковці прослідковують такий прихований вплив ЗМІ на становлення гендерної особистості, адже він суперечить меті гендерного виховання. У глосарії Гендерного інформаційно-аналітичного центру «Крона»

є таке визначення: «Гендерне виховання – це підхід у вихованні, що ґрунтується на розвитку індивідуальних якостей, розкритті здібностей і пошуку покликання дитини незалежно від очікувань оточуючих, пов'язаних зі статтю дитини». Тобто метою гендерного виховання є не насадження гендерних стереотипів та виконання гендерних ролей, насаджених оточенням, а виховання особистості, яка може проявляти як маскулітність, так і фемінність, адже головним є почуття комфортності власного «Я».

Л. Божович стверджує, що протягом усього дошкільного віку головним агентом формування особистості дитини залишається дорослий, підтримка і схвалення якого виступають необхідними умовами «врівноваженості» дитини з соціумом [5]. В умовах різних суспільних інститутів саме від дорослого залежить те, яким чином дитина засвоїть ту чи іншу інформацію.

Для зменшення контакту дитини з ставорольовими стереотипними образами в умовах різних соціальних інститутів дорослі повинні чітко добирати та критично оцінювати дитячі книги, ігри, фільми, мультфільми та передачі, які є доступними для дітей. Наприклад, науковець Джунн із колегами (Junn et. al., 1994) стверджували, що навіть дитячі мультфільми Діснея зображують представників обох гендерів у тому світлі, яке є відкрито гендерно-стереотипним. Зважаючи на те, що діти переглядають такі мультфільми неодноразово та із захопленням, то у них підсвідомо закладається така ж позиція стосовно ролі жінки та чоловіка в суспільстві [4].

Саме спрямований вплив ЗМІ та спеціально створене медіасередовище матимуть ефективний вплив на гендерну соціалізацію дитини, не змушуючи дитину відповідати застарілим уявленням і стереотипам суспільства, не гальмуватимуть розвиток особистості, самореалізацію її гендерного «Я».

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна стверджувати, що питання гендерної соціалізації дитини засобами масової інформації набуває актуальності в умовах сьогодення покоління. Якщо сім'я є первинним агентом соціалізації дитини, то поряд з нею постають і ЗМІ в ролі першої книжки, пісні, мультфільму тощо. Переоцінити вплив ЗМІ на становлення особистості неможливо, адже результативність засвоєння інформації з використанням інформаційних технологій говорить сама за себе. Батькам та педагогам необхідно використовувати цей вплив та скеровувати його у розвивальне русло, створюючи розвивальне медіа середови-

ще, в якому формуватиметься повноцінна особистість, не обтяжена статево-рольовими стереотипами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства: развитие ребенка в детской субкультуре / В.В. Абраменкова. – М. : Моск. психол.-социал. ин-т; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2000. – 416 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 376 с.
3. Апостолова Г.В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини / Г.В. Апостолова // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 9–10. – С. 1–3.

4. Берн Ш. Гендерна психологія / Шон Берн. – СПб. : Прайм ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте (психологические исследования) / Л.И. Божович. – М.: 1968. – 464 с.
6. Кузь В.Г. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» / В.Г. Кузь, І.П. Печенко. – К. : Міленіум, 2004. – 212 с.
7. Словарь по социальной педагогике: [учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений] / авт.-сост. Л.В. Мардахаев. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 368 с.
8. Чекаліна А.А. Гендерна психологія : [навчальний посібник] / А.А. Чекаліна. – друге видання. – М. : Ось-89, 2009. – 240 с.